

Yayın Kritiği

Tarihçilikte Disiplinlerarasılık: Fırsat mı Sınırlılık mı?

Editör: Ahmet Şimşek

Yeni İnsan Yayınları, İstanbul 2021, 192 sayfa.

Ümit KATIRANCI*

orcid/0000-0002-4363-8472

Giriş

Tarihte disiplinlerarasılık üzerine Türkiye’de yapılan çalışmaların sayısı sınırlıdır. Tarih ile tarih-dışı disiplinler arasındaki bilimsel iş birliği meselesi ve bunun meydana getirdiği etki, Türkiye’de kendisine tartışma alanı yaratmaya başlamıştır. Bununla birlikte, son birkaç on yıldır bu kelimeye yüklenen anlam ve vurgu, araştırmalarda iyiden iyiye kendini belli etmekte, en azından çalışmaların başlıklarında kendine yer bulmaktadır. Disiplinlerarasılık tartışmaları, yeni yayınların da ortaya çıkmasına vesile olmuştur.

Türkiye’de tarih alanında yapılan tartışmalara dair oluşan literatürde disiplinlerarasılığın durduğu yer çok yenidir. Gulbenkian Komisyonu’nun “Sosyal Bilimleri Açın” çağrısı 1996’da bir rapor olarak yayınlandığı zaman¹ dünyada

* Araştırma Görevlisi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, e-posta: umitkatiranci@yyu.edu.tr

¹ Gulbenkian Komisyonu, Calouste Gulbenkian Vakfı tarafından farklı disiplinlerden 10 bilim insanının Immanuel Wallerstein başkanlığında bir araya getirilmesiyle oluştu. Bu komisyon sosyal bilimlerin o günkü durumunu ve geleceğini tartışmak üzere çeşitli toplantılar gerçekleştirdi. Yapmış olduğu toplantılar sonucu “Sosyal Bilimleri Açın” başlıklı bir rapor yayınladılar. Bu rapor, sosyal bilimlerdeki disiplinlerarasılık yaklaşımının gerekliliğini vurgulamaktaydı. Detaylı bilgi için bkz: Gulbenkian Komisyonu. (1996). *Sosyal Bilimleri Açın: Sosyal Bilimlerin Yeniden Yapılanması. İstanbul: Metis Yayınları.*

olduğu gibi Türkiye’de de etkisi görüldü. Bu raporda dile getirilen sosyal bilimlerin bir araya getirilmesi veya yakınlaşması çağrısı, 26-28 Şubat 1998’de İstanbul’da gerçekleştirilen “Sosyal Bilimleri Yeniden Düşünmek” konulu sempozyumda ele alındı². Bu sempozyumda disiplinlerarasılık tartışması çeşitli alanlardan sosyal bilimciler tarafından gündeme getirildi ve tartışıldı. Türkiye’de disiplinlerarasılık yaklaşımına dair yapılan bu ilk tartışmaların ardından Türkiye tarihçiliğinin gündemini meşgul eden bu yaklaşım, bireysel ya da kurumsal olarak benimsendi. Türkiye’de sosyal bilimler alanında 90’lı yıllardan günümüze kadar tarih haricindeki diğer disiplinlerde disiplinlerarasılık üzerine hatırı sayılır bir literatür oluşmuş durumdadır. Özellikle kadın çalışmaları, siyaset bilimi, mimarlık, sanat tarihi, toplumsal cinsiyet gibi alanlarda kaleme alınmış müstakil çalışmalar bulmak mümkündür. Kaleme alınan bu metnin ana konusunu oluşturan kitap ise, yukarıda sözü edilen şekilde Türkiye’de tartışılmaya başlanan “disiplinlerarasılık” yaklaşımını tarih disiplini özelinde bütüncül olarak ele alma çabasının ilk örneğidir.

Tanıtım

Bu tanıtımın konusunu mezkûr hususta Ahmet Şimşek editörlüğünde “*Tarihçilikte Disiplinlerarasılık: Fırsat mı Sınırlılık mı?*” ismiyle 2021 yılı mart ayında Yeni İnsan Yayınları’ndan çıkan kitap meydana getirmektedir. Eser, 5-6 Nisan 2019 tarihinde gerçekleştirilmiş olan ve aynı adı taşıyan çalıştayın basılı halidir. A. Şimşek’in ifadesiyle “*uzun zamandır çoğu kez bir “söylem” olarak konu edilen disiplinlerarasılığın, neden ve nasıl’ını tartışmak, özellikle son elli yıldır Türk tarihçiliğinde ideal anlamlar yüklenerek neredeyse kült haline getirilmiş disiplinlerarasılığın gerçekte neyi, ne kadar vaat ettiğinin görülmesini sağlamayı*” amaçlayan bir çalışma iddiasındadır. Tarihte disiplinlerarasılığın imkanları ya da kısıtlılıkları farklı uzmanlık alanlarına sahip araştırmacılar tarafından güncel yaklaşımlarla ele alınmaktadır. Kitabın muhteviyatında disiplinlerarasılık meselesinin gerekliliğinden, bu gerekliliğe binaen geliştirilebilecek metotlardan ve sağladığı avantaj ya da dezavantajlardan bahsedilmektedir. Karşılaştırmalı tarih, Annales ekolünün disiplinlerarasılık vurgusu, disiplinlerarasılığa dünyadan ve

² Bu sempozyumun ana içeriğinde dünyada o dönemde güncel olan tartışmaların o dönemde Türkiye’de nasıl karşılandığı bulunabilir. Gulbenkian Komisyonu’nun raporunun Türkiye’de sosyal bilimler alanında çalışanlar arasında kısa sürede bir tartışma zemini bulması açısından önemlidir. Sempozyum bildirileri daha sonra kitap haline getirildi. Bkz: *Sosyal Bilimleri Yeniden Düşünmek Sempozyum bildirileri*, (1998). Metis Yayınları: İstanbul.

Türkiye’den bireysel ya da kurumsal örnekler ile nümismatik özelinde tarih ve alt dalları arasındaki ilişkiler makalelerde işlenmektedir.

Kitap önsöz, yedi ana makale ile her bir makalenin peşi sıra gelen “müzakereler” bölümü ile “VII. Tarihyazımı Çalıştayı Genel Değerlendirme” ve “Tarihyazımı Çalıştayları – VII – Sonuç Raporu” şeklinde iki rapordan ve bir de ek kısmından müteşekkildir. Bu eserdeki makaleler sırasıyla İlhan Tekeli, Güneş Işıksel, Gülsüm Tütüncü, Neslihan Ünal, Abdülhamit Kırmızı, Yunus Koç, Özlem Çaykent, Ali Mıynat tarafından kaleme alınmıştır. Bölümlerin ilki olan ve giriş mahiyetini taşıyan İlhan Tekeli’nin “Disiplinlerarasılığın Tarih Yazıcılığına Getirebildikleri ve Getiremedikleri Üzerine” başlıklı metnin sonunda “müzakereler” kısmı yoktur. Genel Değerlendirme başlığını taşıyan kısım Ahmet Şimşek ile Zafer Toprak’a aittir. Sonuç raporu ise çalıştayın sonuçlarını ihtiva etmekte ve kitabın da küçük bir özeti mahiyetindedir.

Önsöz (ss.9-12) Ahmet Şimşek tarafından kaleme alınmıştır. Şimşek, tarihte disiplinlerarasılığın serencamına kısaca değinmiş, özellikle son yüz yılda ortaya çıkan yaklaşımların disiplinlerarası sınırları kaldırdığına vurgu yapmıştır. Yazar, tarihin diğer sosyal bilimlerle iş birliğine gitmesinin sonuçlarını tartışmaya açmayı gerekli görmektedir. O, kitabın “Türkiye’deki tarihyazımının zenginleşmesine katkıda bulunacağını” umarak yazısını noktalamıştır.

İlhan Tekeli’nin “Disiplinlerarasılığın Tarih Yazıcılığına Getirebildikleri ve Getiremedikleri Üzerine” başlıklı metni (ss. 13-39) giriş mahiyetindedir. Tekeli, *disiplin* ve *doktrin* kelimelerinin zamanla uğradığı anlam değişimleri üzerinden bilimsel disiplinlerin ortaya çıkışını ve zamanla birbirinden bağımsız hale gelerek farklılaşmasını konu edinmektedir. Üniversite kurumu ise bu farklılaşma sonucu yapısal değişime uğramıştır. Yazar, daha sonra, yazının icadından günümüze kadar tarihin doğuşunu, bir disiplin olarak ortaya çıkış sürecini ve bu süreçte kendisine yarattığı alanda gelişen tarih yazım yöntemlerini ve ekollerini bütüncül bir anlatımla ortaya koymaktadır. Tekeli’ye göre tarih ilminin diğer disiplinlerden ayrılarak özel bir disiplin statüsüne kavuşması, kendine has bir ilişki metodu ve temsiliyet oluşturmasının önünü açmıştır. Tekeli, burada felsefeci Wilhelm Windelband’ın bilimleri nomotetik ve idiografik olarak ayırmasına atfen tarih disiplinini idiografik bir bilim olarak tanımlamıştır. O, idiografik bilimlerin (tarih, coğrafya gibi) nomotetik bilimlerle (doğa bilimleri, ekonomi, sosyoloji gibi) ilişkisinin daha sıkı olmasını gerekli görmekte, hatta tarih araştırmalarında bir arada uygulanmasının önemine vurgu yapmaktadır. Bu nedenle, kanıtlara dayalı tarihsel anlatı kurgusunun dizilimi ve olguların nedensel açıklamalarının niteliği sağlam temellere dayanabilecektir. Böylece, tarihin nomotetik bilimlerden faydalanmasının önü açılacaktır. Bir diğer bakış açısıyla, disiplinlerarası yaklaşımla tanımlanan olgular ile kurgulanmış tarihsel bir metin, çok disiplinli

(multidisipliner) bir araştırmaya dönüşecektir. Bu yaklaşım kaçınılmaz olarak tarihsel bir vakanın bütüncül bir bakış açısıyla ele alınmasını ve sosyal bilimler disiplinlerinin ortak hareket etmesini zaruri kılmaktadır. Burada bir problem ortaya çıkmaktadır. Tarihçi kendi ana disiplini dışında diğer disiplinlere de yaklaşmak, hatta diğer disiplinlerin de -en hafif tabirle- sıkı bir takipçisi olmak zorluğuyla karşılaşmaktadır. Tarihçi ya diğer disiplinlerde kendini yetkin bir konuma getirmek için enerjisini harcayacak ya da multidisipliner bir proje yürütücüsüne dönüşecektir. Bir başka husus ise bilimsel bir disiplin olarak gelişen tarihin yararlanacağı yeni alt disiplinler de bu gelişimin bir parçası olmalıdır. Paleografya, diplomatika, toponomi, antroponomi vb. alt disiplinler gelişim süreci içerisinde uzmanlaşmanın ürünlerine dönüşecektir. Yazara göre, bu uzmanlaşma süreci siyasal tarih, sanat, mimarlık, kent, emek, çevre, din vb. alanlarla kendini göstermektedir.

İkinci bölüm, “*Annales Bize Ne Anlattı?*” başlığıyla (ss. 41-53) Güneş Işıksel tarafından yazılmıştır. Işıksel, mevcut tarih disiplini yaklaşımlarını önemli ölçüde etkileyen Annales ekolünü ve tarihsel sürecini ele almaktadır. Yazar, 19. yüzyılın son çeyreğinde Fransa’da yaşanan tarih tartışmalarından başlayarak Annales ekolünün öncüleri olan Lucien Febvre ile Marc Bloch’un bu tartışmalardaki konumundan söz eder. Tarihin toplum bilimlere uygulanması tartışmaları 20. yüzyılın başlarında Fransa’da devam etmektedir. François Simiand’ın “tarihçinin üç putu: siyasi olaylar, birey merkezilik ve zaman-dizim” eleştirileri bu iki ismi derinden etkilemiştir. 1929’da ikili *Annales d’histoire économique et sociale* isminde bir dergi kurarlar. Dergi, o zamana kadar tarih yazımında ön planda olan siyasi hadiselerin başat olma yaklaşımı yerine, insan ve insan eylemlerinin yarattığı sorunsalları çözümlerken coğrafya, iktisat, dilbilim, psikoloji, sosyoloji gibi disiplinlerle iş birliği içerisine girmenin önemli olduğu vurgusunu taşımaktadırlar. Onlar, olaylar zincirini tarihsel bir anlatı olarak gören tarih yazımını reddederek tarihin diğer disiplinlerle iş birliği aracılığıyla insanın geçmişteki tüm eylemlerinin bütüncül bir yaklaşımla ele alınmasının gerekliliğini savunmuşlardır. Sorunsal odaklı ve interdisipliner yaklaşımın tarih yazımının esası olması gerektiğini vurgulamıştır. Yazarın anlatımı bu iki ismin dergi aracılığı ile yukarıda kısaca değinilen yaklaşımlarını esas alarak ortaya koymuş oldukları eserlerinin özet tanıtımlarıyla devam etmektedir. Yazarların eserlerindeki tarih yazım biçimleri üzerinde Annales ekolünün gelişim süreci ele alınmıştır.

Yazar, bu ekolün ikinci kuşağının önde gelen ismi Fernand Braudel’i ve onun geliştirdiği üç zamansallık (uzun, orta ve kısa) kavramı ile Ernest Labrousse’u ve nicel tarihini ayrı bir başlık altında incelemiştir. Burada özellikle Braudel’in doktora tezi olan “*II. Felipe Döneminde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*” ile Annales dergisinin başına geçtikten sonraki faaliyetleri üzerinde durmuştur. Braudel’in

bütüncül tarih anlayışına kısaca değindikten sonra Labrousse'un etkisiyle Annales'de meydana gelen değişikliklere, Marksizm ile istatistik disiplininin Annales'i etkilemesine, vurgu yapar. Son olarak Annales tarihçiliğinin 1970'li yıllardaki popülerliğinden ve o tarihten itibaren üçüncü kuşak ile birlikte gelen yeni yönelimlerden bahseden yazar, özellikle Jacques Le Goff ve Emmanuel Le Roy Ladurie isimlerine ve faaliyetlerine vurgu yapar. Annales'in birinci ve ikinci kuşak temsilcilerinin yapısalcı tavırlarına karşın yeni kuşak bireysel eylemliliğe, temsiliyet ve tasavvura önem vermişlerdir. Bu üçüncü kuşağın esas vurgusu zihniyet kavramı, antropoloji, nicel dizisel tarih, mikro tarih ile edebiyat-tarih ilişkisi üzerinedir. Yazar, kısaca bu kavramlar ile kavramların temsilcileri olan Annales tarihçilerinden bahseder. Sonuç kısmında kuşak farkı olmaksızın Annales ekolünün temsilcilerinin belirli bir ortak paydada buluştuklarını pozitivist ve olay dizilimsel tarih anlayışını reddederek, olgular arasındaki ilişkileri açıklamak ve üzerinden geliştirdikleri sorunsallarla çözümleneci bir tarih anlayışının savunuculuğunu yaptıklarını ifade etmiştir.

Müzakere kısmında akademisyenlerin Annales ekolü üzerindeki tartışmaları dikkat çekicidir. Özellikle Annales ekolünün Türk tarihçiliği üzerindeki etkisine dair yapılan değerlendirmeler burada zikredilir. Tartışmaların ana vurgusu Annales ekolünün Türkiye'deki etkisinin geniş çaplı olmadığı yönündedir. Özellikle Fuat Köprülü'nün bu ekolden etkilenip etkilenmediği yönünde bir tartışma göze çarpmaktadır.

Üçüncü bölüm, "*Karşılaştırmalı Tarihin Türkiye'deki Durumu: İmkân ve Sorunlar*" başlığıyla Gülsüm Tütüncü ile Neslihan Ünal tarafından kaleme alınmıştır. Tarihsel sosyoloji ile karşılaştırmalı tarihin tanımları ve ayrılan yönleri ile giriş yapılmıştır. Karşılaştırmalı tarihin gelişimine John Stuart Mill, Max Weber ve Karl Marx tarafından yapılan katkılar ile konuya devam edilmektedir. Burada, özellikle *paralel karşılaştırmalı tarih*, *zıtlıklara yönelik karşılaştırmalı tarih* ile *makro-analitik karşılaştırmalı tarih* yöntemlerinin açıklaması yapılmış ve Marksist tarihçilerin bu yöntemlerin oluşum ve gelişimindeki önemlerine atıfta bulunulmuştur. Tarihsel sosyolojinin kurumsallaşmasının, sosyoloji disiplinindeki değişimlerin bir sonucu olarak, tarih disipliniyle sosyolojinin etkileşim içerisine girmesine yol açtığı yazarlar tarafından ifade edilmiştir. Buradaki etkileşimin gerçekleşmesinin detaylarına inilerek Charles Tilly'nin karşılaştırmalı tarih yönteminin ana hatlarını çizmesine ve kategorileştirmesine değinilmiş, formülasyon ayrıntılı olarak verilmiştir. Yazarlar, tarih ile sosyolojinin kesişiminde karşılaştırmalı tarihin durduğunu vurgulamaktadırlar. Buna da örnek olarak Annales tarihçilerinin tarih ve sosyolojinin işbirliği yapması gerektiğine dair düşüncelerini örnek göstermektedirler. Yazarlara göre, tarih bilimi açısından karşılaştırmalı tarihin amacı, tarihsel değişim ve dönüşümlerin nedenini tespit

etmek için olguların tüm yönlerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesidir. Akabinde, karşılaştırmalı tarihin uygulanışında önemli olan konu seçimi ve parametrelerin belirlenmesi süreci ele alınmıştır.

Son kısımda yazarlar tarafından karşılaştırmalı tarihin Türkiye'deki serencamına değinilmiştir. İslam dünyasına ayrı bir parantez açılarak İslam ve Osmanlı yazarlarının karşılaştırmalı eserlerine yer verilmiştir. Türk tarihçilerinin karşılaştırmalı tarih ile olan ilişkilerinden bahseden yazarlar, Türkiye'de karşılaştırmalı tarih yöntemiyle yapılan akademik tezlere vurgu yaparak kent tarihi alanındaki çalışmalara atıfta bulunmaktadır. YÖK Tez Merkezi üzerinden tespit ettikleri kent tarihi araştırmalarında karşılaştırmalı tarihin kullanımını tablolatmışlardır. Buna göre, Türkiye'de karşılaştırmalı tarih yöntemi ile yapılan kent tarihi araştırmalarının niceliğinin yeterli olmadığı sonucuna varmışlardır. Yazarlar, öğretim üyesi buldukları Dokuz Eylül Üniversitesi Tarih Bölümünde karşılaştırmalı tarih alanında lisansüstü eğitim verildiğini ifade etmektedirler. Son olarak, yazarlar, karşılaştırmalı tarih çalışmalarının yarattığı imkânlar ve sorunlar üzerine izahatta bulunmaktadır. Buna göre, kent tarihi çalışmaları üzerinden yapılan değerlendirmelerde karşılaştırmalı tarih yönteminin zengin bilgi ve belge birikimiyle birleşmesinin geniş bir bakış açısı yaratılabileceği fikrindedirler. Sorunlar noktasında ise karşılaştırmalı tarihin bilinirliği ve tanınırlığının eksikliğine ve disiplinlerarası iş birliği ile çalışmanın zorluğuna dikkat çekmektedirler. Buradaki problemin yabancı dil bilmeme olduğu ve bunun da kamu ve özel kurumların desteğiyle aşılabileceği ifade edilmektedir.

Müzakere kısmında, müzakereciler karşılaştırmalı tarihin uygulanabilirliği ve verimliliği üzerine tartışma geliştirmişlerdir. Karşılaştırılan öznelere niteliği ile sosyolojinin yapısal yöntemlerinin tarih disiplinine uygulanışı, kronolojik anlatımın ortadan kalkmasına yol açabilir denilmektedir. Bir diğer tartışma konusu, karşılaştırmalı tarihin uygulanışı sırasında ortaya çıkan merkezliktir. Karşılaştırma yapılan "şey"lerin merkezine hangisinin koyulması gerektiği gündeme getirilmiştir. Müzakereciler, özellikle tarihte determinizme vurgu yaparak kronolojinin gerekliliğini tartışmaya açmışlardır. Son olarak, tarihsel sosyoloji ile karşılaştırmalı tarih arasındaki benzerlikler ve farklılıklar üzerinde tartışmalarla bu kısım bitmiştir.

Dördüncü bölümde, Abdulhamit Kırmızı "*Küresel Tarih: İmkanlar ve Sorunlar*" başlığıyla küresel tarih anlatısını esas alan bir metin kaleme almıştır. Yazar, *Aydınlanma çağı* sonrasında kurulan bağımsız ulus devletlerin ortaya çıkardığı tarih alanının "muzaffer batı" ya da bir diğer deyişle Avrupa-merkezci tarih anlayışının değişmesine sebep olduğunu ifade etmektedir. Bu nedenle Avrupa'nın merkez kabul edilmediği ulus-merkezci yeni bir tarih yazım biçimlerinin ortaya çıktığından bahsetmektedir. Sonrasında küresel tarihin

anlamına ve 1990'larda ortaya çıktığı koşullara kısaca değinmiştir. Küresel tarihi içine alan çalışmalarda farklı kültürleri kapsayan ortak coğrafyalar ile farklı coğrafyalardaki insanların ortak kullanımları üzerinden sınırlara tabi olmayan somut veya soyut konular ele alınmıştır. Bir diğer deyişle kültürel, siyasal ya da coğrafi sınırları aşan her türlü hareketli öznenin küresel süreci bu tarih yaklaşımının konusudur. Yazar, burada küresel tarih ile ilgili yayınlardan ve Batıyı merkezine alan metinlerin varlığından bahseder.

Son kısımda yazar, söz konusu tarih yazımının biyografiye verdiği önemi dile getirmektedir. Özellikle imparatorluk biyografileri denilen yeni bir tarih yazımı türünü derinlemesine anlatır. Metnin sonunda "sınırlar ve sorunlar" başlığıyla bir değerlendirme yapar. Bu değerlendirmeye göre, küresel tarih yazımını benimseyen tarihçiler birincil kaynaklara fazla atıfta bulunmayıp, bölgesel araştırmacıların araştırmalarından yararlanmayı tercih etmektedirler. Küresel tarihçilerin problemlerinin başında bölgesel uzmanlaşmadan kaynaklı olarak karşılaştırma yapılan diğer meselelerdeki eksiklik nedeniyle ortaya çıkan dengesizlik gelmektedir. Bu, uzmanı olunan meselede derinlikli çözümler getirirken diğer karşılaştırma alanlarında yüzeysel kalmaya sebep olmaktadır.

Müzakere kısmında akademisyenler iki meseleye dikkat çekmiştir: birincisi küresel tarihin Türkiye'de yeni olması, ikincisi ise küresel tarih yazmaya yarayacak bir takım karşılaştırma verilerinin Türkiye'de bulunmayışı. Bu iki mesele üzerine yapılan tartışmalar sonucu Türk tarihçiliğinin bu eğilimden geri kalmaması gerektiğine vurgu yapılmıştır.

Beşinci bölüm, "*Disiplinlerarası Tarihçiliğe Kurumsal Bir Örnek: Hacettepe Tarih Bölümü*" başlığıyla Yunus Koç tarafından yazılmıştır. Yazar, disiplinlerarasılığın kurumsal manada örneklerinden birisi olan Hacettepe Üniversitesi Tarih Bölümünün öğrencilerine sağladığı multidisipliner eğitimi örnek vermektedir. Yazar, Hacettepe Üniversitesi Tarih bölümünün kuruluşu, tarihçesi ve akademik altyapısından bahsederek giriş yapmaktadır. Burada esas vurgu, öğretim üyelerinin yurtdışında eğitim görmelerinden kaynaklı olarak interdisipliner özellikte bir eğitim metodunun benimsendiğidir. Bölüm başkanı Ercüment Kuran'ın akademik kariyeri ile bölüm başkanlığı dönemindeki akademik kadro politikasına değinilmektedir. Ardından ilk akademik personeller Bayram Kodaman, Tuncer Baykara, Rifat Önsoy, Ahmet Yaşar Ocak, Abdülhaluk Çay, Özkan İzgi ve Bahaeddin Yediöldüz'in akademik kariyerlerinden kısaca bahsedilmektedir. Yazar, yurtdışında öğrenim görmüş bu akademisyenlerin disiplinlerarasılığın kurumsal bir yapıya dönüşmesinde önemli bir rol oynadığını ifade etmektedir. Ardından lisans programı ve eğitimi detaylandırılarak bölümde tarih dışında öğrencilere zorunlu tutulan iktisat, sosyoloji, psikoloji, felsefe ve antropoloji kaynaklı derslerin zaman içerisinde zorunlu statüsünün değişerek isteğe bağlı

seçilen derslere dönüşümünün arka planı anlatılmıştır. Bu değişimin yarattığı en büyük mesele disiplinlerarası kurumsal kimliğin yavaş yavaş kaybolmasıdır. Buna bir önlem tarih bölümünde başka bölümlerle yandal ve çift anadal programları başlamıştır. Yazara göre, lisansüstü eğitimde tarih bölümünün anabilim dallarına göre şekillenmemesi yapılan tezleri ve lisansüstü eğitime kabul edilen öğrenci profilini disiplinlerarası bir yapıda tutmaktadır.

Müzakereler kısmında Hacettepe Üniversitesi Tarih Bölümünün kuruluşunda katkısı olan isimler, kuruluş süreci ve yapısı hakkında ayrıntılı bilgiler verildiği görülmektedir. Ayrıca Türkiye'deki tarih bölümlerinin yapıları hakkında münazaralar yapmışlardır.

Altıncı bölüm, Özlem Çaykent'in "*Dünyadan ve Türkiye'den Tarihte Disiplinlerarasılığa Örnekler*" isimli makalesidir. Yazar, başlangıçta disiplinlerarası çalışmanın önemine dair yapılan atıflara rağmen gerek sistemsel gerek pratikte bu metodun uygulanmadığına vurgu yapmaktadır. Disiplinlerarası yöntemin uygulanmasının gerekli olup olmadığına dair kısa bir tartışmanın ardından kendi görüşünü belirtmektedir. Buna göre, belli bir tarihsel olguya tek bir disiplin üzerinden yaklaşım bir zorunluluk değildir. Aksine, tarihin farklı disiplinlerle iş birliği ile ortaya çıkan karmaşık analiz metotları, karşılaşılan problemi çözümlenmenin ön koşuludur. Yazar, disiplinlerarası çalışmanın zorluğu karşısında farklı disiplinlerden araştırmacıların bir arada çalışmasını sağlamak ve kurumsal manada üniversitelerin yapılarının disiplinlerarası çalışmalara uygun hale getirilmesi görüşünü savunur. Disiplinlerarası diyalogun önemini tarih yazımının kısa bir tarihçesine değinerek açıklar.

Yazar bu savını desteklemek için pratikte örnek olarak bilim tarihi veya tıp/pandemi tarihçiliğini gösterir. 19. yüzyılda Avrupa'da yaşanan iki büyük kolera ve veba salgınının ardından hastalıklar ve salgınlar tarihine dair araştırmaların artışına vurgu yapar ve Avrupa'da yayınlanan bazı araştırmaları örnek gösterir. Bu örnekler başlangıçta sadece hastalığın tarihsel dizilimli bir şablonu iken zamanla disiplinlerarası ve karşılaştırmalı tarih çalışmalarının birer örneğine dönüşmüştür. Bu dönüşüm tıp tarihi, coğrafya, iklim ve nüfus çalışmaları, ekonomi, biyoloji ve hatta kent tarihi alanlarına yayılmıştır. Bu anlatımın amacı, disiplinlerarasılığın tıp tarihine uygulanmasının bir sonucu olarak farklı analiz yöntemlerini ortaya çıkararak yeni bir tarihsel yön kazanmaya sebebiyet vermesidir. Bu savını desteklemek amacıyla yazar, Osmanlıya dair tıp tarihi araştırmalarına atıfta bulunmaktadır. Türkiye'de veba, cüzam, çiçek, epilepsi ve kolera öncelikli çalışılmış hastalıklardır. 1930'lardan itibaren tıp tarihine dair çalışmaların yavaş da olsa artışa geçtiği, 2000'li yıllardan sonra ise olgunluk dönemine girdiği ifade edilmektedir. Yazar burada hastalık çalışmalarının son durumuna değinirken özellikle iki isme vurgu yapmaktadır: Nükhet Varlık ve Monica Green. Bu iki ismin

disiplinlerarası araştırmacılar olması nedeniyle yaptıkları çalışmalarını makalesinde detaylandırmıştır. Bu iki araştırmacının tarihin yanı sıra bio-arkeoloji ile genetik disiplinlerinin yöntemlerini kullandıklarını ifade etmektedir.

Yazar, hastalık çalışmalarında disiplinlerarasılığın gerekliliğinin ön planda olduğunu vurgulamaktadır. Buna göre bio-genetik, arkeoloji gibi alanlardan gelen kaynakların yanında farklı dillerde ve kültürlerde yazılı çağdaş metinlerin okunması, işlenmesi ve analiz edilmesinin tarihçilerin işi olduğunu, tarihsel metinlerin yorumlanmasında tarihçilerin daha donanımlı olduklarını savunmaktadır. Bu ana vurgunun devamında Monica Green'in Doğu ve Orta Afrika'daki veba salgınına dair disiplinlerarası çalışmaları ile Nükhet Varlık'ın Osmanlı coğrafyasındaki veba üzerine yapmış olduğu çalışmaları neticesinde varılan sonuçlar salgınların küresel etkileri ve süreçlerin ortaya çıkarılmasında önemli bir yer tutmuştur. Bu da gösteriyor ki ortak bir konu üzerine disiplinlerarası araştırmanın ve bilgi paylaşımının gerekliliği ve önemi göz ardı edilmemelidir.

Müzakereler kısmında tarihin diğer disiplinlerle olan ilişkilerinin ortaya çıkaracağı sorunlar üzerine kafa yorulduğu görülmektedir. Müzakereciler disiplinlerarası bir bilim insanının yetişmesinin zorluğuna referans verirken, tarih alanına diğer alanlardan gelenlerin zarar verip vermediğini tartışmaktadırlar. Genel kanı, tarih disiplinin özünün bozulmadan diğer disiplinler ile iş birliği içerisine girilmesinin gerekliliği yönündedir.

Yedinci bölüm, Ali Mıynat'ın "*Tarih Araştırma ve Yazımı Açısından Nümismatik: Sorunlar ve Öneriler*" isimli makalesidir. Mıynat, tarihe yardımcı alt dallardan biri olan Nümismatik'ten bahsetmektedir. Bilindiği üzere, nümismatik geneli itibariyle paralarla ilgilenmektedir. Yazar, Nümismatikin tarihe ekonomik, siyasi, idari meselelerde yardımcı olabileceğini somut verilerle açıklamaktadır. O, paranın biçimi, ağırlığı, üretim materyali, üzerinde bulunan şekiller ve yazılar vasıtasıyla önemli bilgiler sağladığına vurgu yapmaktadır. Bu noktada özellikle Ortaçağ sikkelerinden elde edilebilen bilgilere vurgu yaparak, Nümismatik çalışmalarına gerekli önemin verilmediğini ifade eder. Türkiye'de Nümismatik çalışmaları oldukça yenidir ancak gerekli önemin gösterilmesi gerekmektedir. Bunun için metodoloji derslerinde Nümismatik materyallerinin tarihi bir kaynak olarak kullanımın öğretilmesinden yanadır. Bu derslerde eğer konunun uzmanı bir tarihçi yoksa arkeoloji ve sanat tarihi bölümlerinden uzman birinden istifade edilmesinin faydalı olacağı kanaatindedir. Yine müzelerle iş birliğine girilmesi ve Nümismatik çalışmalarıyla ilgili araştırmaların yaygınlaştırılmasını vurgulamaktadır. Nümismatikin yaygınlaştırılması amacıyla öğrencilerin Türkiye'deki ve dünyadaki Nümismatik kurslarına yönlendirilmesi ve son olarak Nümismatik müzelerinin kurulması önerilerini sunmaktadır.

Makale sonuna eklenen müzakere kısmında; tüm katılımcılar koleksiyonculuğun (sikke vb.) yeteri kadar önemsenmediği noktasında hemfikirdirler. Ayrıca tarihçiler ile sanat tarihçilerin ya da arkeologların Nümismatik materyallere farklı bir gözle bakmalarından kaynaklı sıkıntıların ortaya çıkmaktadır. Son olarak yurtdışında bulunan veya müzayedelerde satışa çıkarılan Türk tarihine ait sikkelerin bulunmasının yarattığı rahatsızlık ifade edilmektedir.

Kitabın son bölümünde “VII. Tarihyazımı Çalıştayı Genel Değerlendirme” ile “Tarihyazımı Çalıştayları – VII Sonuç Raporu” metinlerine yer verilmiştir. Bu metinlerden anlaşıldığı kadarıyla çalıştay amacına ulaşmış, kısıtlı ancak kapsayıcı bir mahiyette tarihin disiplinlerarasılığının yeterli ölçüde tartışıldığına dair bir görüş birliğine varıldığı görülmektedir. Öte yandan Türkiye’de tartışılmaya başlanılan yeni eğilimlerin tarihçiler tarafından uygulanabilirliğinin tartışılması gerekmektedir. Her ne kadar tartışmalar kapsayıcı olsa da sonuç kısmında tarih yaklaşımlarına dair yazın külliyatının yetersizliği belirtilmektedir.. Bu nedenle, tarihyazımı yöntemleri üzerinde Türk tarihçilerinin daha fazla kalem oynatmasının altı çizilmiştir. Sonuç raporu çalıştayda sunulan her bir bildirinin birkaç cümleyle özetlenmiş halidir.

Değerlendirme

Yukarıda kısaca tanıtılan bahse konu kitap, “disiplinlerarasılık” yaklaşımına Türkiye’deki tarihçilerin bakış açısını sunması bakımından önemlidir. Hatta disiplinlerarasılık kelimesinin başlık olarak kullanıldığı ilk kitap olması hasebiyle kıymetinin derecesi anlaşılabilir. Tarihsel süreci, kurumsal örnekleri, bu kavramı en etkili şekilde kullanan ekoller, güncel yaklaşımlar ve tarihin alt dallarından faydalanmanın gerekliliği gibi çeşitli başlıklar altında incelenen disiplinlerarasılık, kitaptan anlaşıldığı kadarıyla daha fazla tartışmaya muhtaçtır. Yazarlar dahi bu konuda fikir birliği etmiş görünmektedirler.

Kitap içerisindeki makaleler disiplinlerarasılık yaklaşımını özel ya da kurumsal çalışma alanları üzerinden tanımlamışlardır. Karşılaştırmalı tarih, küresel tarih, tıp tarihi, nümismatik gibi disiplinlerarası yaklaşıma öncelik verilmesi gereken alanlar, tartışmaların ana noktasını oluşturmuştur denilebilir. Kurumsal olarak disiplinlerarası yaklaşımın benimsendiği iki tarih bölümünün hem eski hem de güncel durumlarına dair verilen bilgiler ise, disiplinlerarası yaklaşımın geleceği noktasında ümit vericidir.

Bir başka husus ise her bir makalede geçen ekole dair anlatıların tarih disiplininin başlangıç serüveni ile ilişkilendirilmesidir. Yazarların öncelikli olarak tarih disiplininin geçmişine ve gelişim sürecine dair anlatılarda bulunmaları, büyük bir ihtimalle tartışmaya açtıkları alanların hem kökenini vurgulamak hem de ayrımını yapmak amacını gütmektedir. Bu durum, her birinin müstakil çalışma olmasından kaynaklanmakta, yazarların ele aldıkları yaklaşımları daha derinlikli tartışmasına fırsat vermekten uzaklaştırmaktadır. Bu nedenle disiplinlerarasılığın fırsatları ya da sınırlılıklarına dair vurguların cılız kaldığını söylemek yerinde olur. Yaklaşımlara dair tanımlamaların derinlikli anlatımı, kitabın ana tartışma konusu olan fırsatlar ya da sınırlılıklar noktasında detaylı ve derinlemesine tartışmaların önünü kesmiş görünmektedir. Müzakereciler de katkılarını sunma noktasında bu yönde bir eğilim göstermişler, itirazlarını ya da açıklamalarını bu genel tanımlamalar üzerinden yapmışlardır.,

Disiplinlerarasılık yaklaşımına getirilen eleştiriler ya da bu yaklaşımın doğasından kaynaklanan birtakım çekinceler bulunduğu yapılan tartışmalardan anlaşılmaktadır. Tarihsel bir olaya dair olgulara uygulanacak tarih-dışı disipline ait bir metodolojik yöntemin tarihin kendisi olup olmadığı meselesi gündeme gelmiştir. Yine, tarih disiplininde en önde gelen meselelerden kronolojinin, farklı disiplinlere ait yöntemler uygulandığında ortadan kalkması halinin tarihin özünü ortadan kaldıracığına dair çekinceler mevcuttur. Son olarak bir başka mesele ise merkeziz tarihin olup olamayacağına dair sorgulamalardır. Bu üç mesele Türkiye’de sosyal bilimlerin birbirleriyle iş birliğine girmesinin fırsat mı sınırlılık mı olduğu noktasında soru işaretleri olduğunu göstermektedir. Ayrıca daha fazla tartışılması gerektiğine dair bir izlenim vermektedir.

Eser, çalıştaydaki sunumların ve tartışmaların bir araya getirilmiş hali olduğundan bir takım dilsel ve şekilsel problemlerin halledilememesi ile karşı karşıya kalmıştır. Kitap içerisindeki bölümlerde dil ve yazım birliği sağlanamamıştır. Bununla kastedilen, bir bölümde konuşma diline yakın, yazım yanlışlıkları ile cümle düşüklüklerinden muzdarip bir metin bulunmaktayken, diğer bölümde akademik üslup ile şekillenen, cümle kurgusu daha sağlıklı bir metin örgüsünün yer aldığı göze çarpmaktadır. Örneğin, Güneş Işıkse’ın “*Annales Bize Ne Anlattı?*” (s.41-52) ve Özlem Çaykent’in “*Dünyadan ve Türkiye’den Tarihte Disiplinlerarasılığa Örnekler*” (s. 131-147) başlıklı bölümlerinde cümle düşüklükleri birbiri ardına seyretmektedir. Bunun sebebi, muhtemelen bu iki metnin çalıştayda yapılan konuşmaların deşifre edilerek yazıya dönüştürülmesinden kaynaklıdır. Metinlerde herhangi bir dipnot bulunmayışı da bu tezi destekler niteliktedir çünkü diğer bölümlerde metinler dipnotlu iken, bu bölümlerde tek bir dipnot bile yoktur. Bu tespitimizi destekleyecek bir diğer unsur ise her bir bölümün ardından gelen “müzakereler” kısmındaki ifadelerin kayda

geçirildiği metinlerdeki cümle düşüklükleri ile benzer problemlerin buralarda da görülmesidir. Kitapta şekilsel açıdan da bazı problemler göze çarpmaktadır. Nitekim kitap içerisinde yer alan bölümlerden birinde metin sonunda “seçilmiş bibliyografya” konulmuşken (s.147-149), diğer metinlerde böyle bir şeye rastlanılmamaktadır. Bu durum kitabın genel yapısına aykırı bir görüntüye yol açmaktadır. Yine bir başka husus kitapta yer alan dizgisel hatalardır. Örneğin Ali Mıynat’ın metninin bulunduğu son bölümde (s.155-171), ortalara doğru geldiğinde (s.162-163) iki sayfanın sola doğru yaslanıldığına şahit olunmaktadır. Neyse ki bu durum sadece burada bulunmaktadır.

Sonuç olarak, bu kitap Türkiye’de disiplinlerarasılığın tartışıldığının somut göstergesi olmuştur. Bu tartışmalar tarih yaklaşımlarında yeni bakış açılarının ortaya çıkmasına vesile olacaktır. Umarız ki tarih disiplinin gelişim süreci ve tarih yazımı tartışmaları Türkiye’deki tarihçilerin de gündeminde daha fazla yer bulur.